

कृष्ण आज्ञिरसः। इन्द्रः। त्रिष्टुप्

अस्तेव सु प्रतरं लायमस्यन्भूषन्निव प्र भरा स्तोममस्मै।

वाचा विप्रास्तरत वाचमर्यो नि रामय जरितः सोम इन्द्रम् ॥ १०.०४२.०१

अस्ता- शस्त्रक्षेप्ता । इव- यथा । प्रतरम्- प्रवृद्धतरम् । लायम्- संश्लेषणं वेधकं शरम् । अस्यन्- क्षिपति । तथा । भूषन्निव- अलङ्कुर्वन्निव । अस्मै- इन्द्राय ईशनाधिदैवताय । सु- सुष्ठु । प्र- प्रकर्षेण । स्तोमम्- मन्त्रम् । भर- धर । विप्राः- हे मेधाविनः । अर्यो वाचम्- शत्रोरमङ्गलं वाक्यम् । वाचा- मन्त्रमयेन भवद्वाचा । तरत । जरितः- रसनिष्पादक । सोमे- रसे । इन्द्रम्- ईशनाधिदैवतम् । नि- नितराम् । रमय- तोषय क्रीडय ॥१॥

दोहेन गामुप शिक्षा सखायं प्र बोधय जरितर्जारमिन्द्रम्।

कोशं न पूर्णं वसुना न्यृष्टमा च्यावय मघदेयाय शूरम् ॥ १०.०४२.०२

दोहेन- दोहनाय । गाम्- धेनुमिव स्थितम् । सखायम्- मित्रमिन्द्रम् । उप शिक्ष- वशं नय । जरितः- रसनिष्पादक । जारम्- शत्रुजीर्णकरम् । इन्द्रम्- परमेश्वरम् । प्र- प्रकर्षेण । बोधय । वसुना- संपदा । पूर्णम् । कोशम् । न्यृष्टम्- नीचैर्गतम् । न- इव । शूरम्- समर्थमिन्द्रम् । मघदेयाय- संपदानाय । आ च्यावय- अस्मदभिमुखमवतारय ॥२॥

किमङ्ग त्वा मघवन्भोजमाहुः शिशीहि मां शिशयं त्वा शृणोमि।

अप्रस्वती मम धीरस्तु शक्र वसुविदं भगमिन्द्रा भरा नः ॥ १०.०४२.०३

किम्- किमर्थम् । त्वा- भवन्तम् । मघवन्- संपद्वन्निन्द्र । भोजम्- संभक्तारम् । आहुः- वदन्ति । मा- माम् । शीशिहि- तीक्ष्णीकुरु । त्वा- भवन्तम् । शिशयम्- संस्कर्तारम् । शृणोमि । मम । धीः । अप्रस्वती- मूलशक्तिधारासम्पन्ना । अस्तु- भवतु । शक्र- शक्तिमन् । इन्द्र । वसुविदम्- संपल्लम्भकम् । भगम्- सौभाग्यम् । नः- अस्मदर्थम् । आ भर- आहर ॥३॥

त्वां जना ममसत्येष्विन्द्र संतस्थाना वि ह्वयन्ते समीके।

अत्रा युजं कृणुते यो हविष्मान्नासुन्वता सख्यं वष्टि शूरः ॥ १०.०४२.०४

इन्द्र- परमेश्वर । ममसत्येषु- सङ्ग्रामेष्विति सायणः । जनाः । वि ह्वयन्ते- आह्वयन्ति । समीके-
आत्मावरणैर्जनितयुद्धे । संतस्थानाः- सहस्थानाः । वि ह्वयन्ते । यः । हविष्मान्-
चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्ययुक्तः । तेन । अत्र । युजम्- योगम् । कुरुते- इन्द्रः करोति । शूरः-
समर्थ इन्द्रः । असुन्वता- रसानिष्पादकेन अहविष्मता । सख्यम् । न वष्टि- न कामयते ॥४॥

धनं न स्यन्द्रं बहुलं यो अस्मै तीव्रान्सोमौ आसुनोति प्रयस्वान् ।

तस्मै शत्रून्सुतुकान्प्रातरहो नि स्वष्ट्रान्युवति हन्ति वृत्रम् ॥ १०.०४२.०५

स्पन्द्रम्- स्पन्दनशीलम् । बहुलम्- प्रभूतम् । धनम् । न- इव । यः । अस्मै- इन्द्राय । प्रयस्वान्-
हव्ययुक्तः सन् । तीव्रान् । सोमान्- रसान् । आसुनोति- निष्पादयति । तस्मै । सुतुकान्-
बलयुक्तसन्ततिसंपन्नान् । नि स्वष्ट्रान्- बलवत्प्रहरणोपेतान् । शत्रून्- दुर्भावनाख्यरिपून् । प्रातरहो-
उषसि विद्योदयकाल इति भावः । नि युवति- पृथक्करोति । वृत्रम्- आवरणात्मकशत्रुम् । हन्ति-
नाशयति च ॥५॥

यस्मिन्वयं दधिमा शंसमिन्द्रे यः शिश्राय मघवा काममस्मे ।

आराचित्सन्भयतामस्य शत्रुर्न्यस्मै द्युम्ना जन्या नमन्ताम् ॥ १०.०४२.०६

यस्मिन् । इन्द्रे- ईशनाधिदैवते । वयम् । शंसम्- स्तुतिम् । दधिम- धृतवन्तः । यः । मघवा-
संपद्धानिन्द्रः । अस्मे- अस्माकम् । कामम् । शिश्राय- श्राययति । अस्य- एतस्येन्द्रस्य । आरात्-
दूरात् । सन् । शत्रुः- रिपुः । भयताम्- बिभेतु । अस्मै- एतस्मै इन्द्राय । द्युम्ना जन्या- विद्वांसो
जनाः । नि- नितराम् । नमन्ताम्- नमः कुर्वन्तु ॥६॥

आराच्छत्रुमप बाधस्व दूरमुग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन ।

अस्मे घेहि यवमद्गोमदिन्द्र कृधी धिर्य जरित्रे वाजरत्नाम् ॥ १०.०४२.०७

पुरुहूत- बहुभिर्हूत । यः । उग्रः- उद्गूर्णः । शम्बः- शातकः शमयिता वा वज्र इति यास्कः । तेन ।
शत्रुम्- रिपुम् । आरात्- दूरात् । अप बाधस्व- नाशय । अस्मे- अस्मै । जरित्रे- स्तोत्रे । यवमत्-

धान्ययुक्तम् । गोमत्- पशुयुक्तं धनम् । कृधि- कुरु । वाजरत्नाम्-
शोभनसरणिमयरमणीयभावनासम्पन्नाम् । धियम् । कृधि- कुरु ॥७॥

प्र यमन्तवृषसवासो अगमन्तीव्राः सोमा बहुलान्तास इन्द्रम् ।

नाहं दामानं मघवा नि यंसन्नि सुन्वते वहति भूरि वामम् ॥ १०.०४२.०८

वृषसवासः- वर्षकैर्निष्पादिताः । तीव्राः- उद्गूणाः । बहुलान्तासः- प्रभूताः । सोमाः- रसाः । यम् ।
इन्द्रम्- ईशनाधिदैवतम् । अन्तः । प्र अगमन्- प्रकर्षेण गच्छन्ति । सः । मघवा- इन्द्रः । दामानम्-
दातारम् । न । नि यंसत्- नियच्छति । सुन्वते- रसनिष्पादकाय । भूरि- प्रभूतम् । वामम्- वननीयं
वरम् । वहति- प्रापयति ॥८॥

उत प्रहामतिदीव्या जयाति कृतं यच्छ्वघ्नी विचिनोति काले ।

यो देवकामो न धना रुणद्धि समित्तं राया सृजति स्वधावान् ॥ १०.०४२.०९

उत- अपि च । यत्- यथा । श्वघ्नी- शुना शत्रुबाधकः । काले । कृतम्- विरोधिनमपराधकृतम् ।
विचिनोति- प्रहर्तुं रन्ध्रमपेक्षते तथा । प्रहाम्- प्रहर्तारम् । अतिदीव्य- लीलया । जयाति- जयति ।
यः । देवकामः- उपासकः । तस्मै । धना- संपदः । न रुणद्धि- नावृणोति । स्वधावान्-
आत्मवानिन्द्रः । तम् । राया- संपदा । सं सृजति ॥९॥

गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।

वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेन जयेम ॥ १०.०४२.१०

पुरुहूत- बहुभिः साधकैः साहाय्यायाहूत । विश्वाम्- सर्वाम् । क्षुधम् । यवेन- यथा
धान्योपलक्षितान्नेन तथा । गोभिः- चिद्रश्मिभिः । दुरेवाम्- दुष्टागमनाम् । अमतिम्- दुर्मतिम् ।
तरेम । वयम् । प्रथमा- मुख्यानि । धनानि । राजभिः- रज्जुकैर्देवैः । अस्माकेन- अस्मदीयेन ।
वृजनेन- बलेन । जयेम ॥१०॥

बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।

इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ॥ १०.०४२.११

बृहस्पतिः- मेधाधिदेवता । पश्चात्- पश्चिमतः । उत- अपि च । उत्तरस्मात्- उत्तरतः । अधरात्-
अधस्तात् । अघायोः- पापात् । नः- अस्मान् । परि पातु- परिपालयतु । इन्द्रः- परमेश्वरः । सखा-
मित्रभूतः । पुरस्तात्- पूर्वतः । मध्यतः । नः- अस्मभ्यम् । वरिवः- धनम् । कृणोतु- करोतु ॥११॥

Dr. Rangraji